

Theoretical Approaches to Participatory Democracy at the Local Level

UDC: 352:323.2:001.891.3

DOI: <https://doi.org/10.15421/152425>**Shumliaieva Iryna**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5727-8888>, communau@gmail.com**Lysytsia Oleksandr**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0003-6561-4548>, findkey42@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The presence of problems related to the terminological uncertainty of local participatory democracy, the insufficient use of its potential by local self-government bodies and the low activity of citizens in local administrative activities due to objective and subjective factors actualizes the implementation of research on the analysis of theoretical approaches to participatory democracy at the local level, which should be laid as a basis for increasing the level of democratization of public administration in Ukraine.

The purpose of the article is to research theoretical approaches to the essence of participatory democracy at the local level, as well as to determine the features of its forms, tools and mechanisms.

The results of the study are the determination of the main conceptual approaches of domestic and foreign scientists to the place, role, meaning and essence of participatory democracy at the local level, which allowed to highlight its features and specific features. Taking into account the existing excellent scientific approaches to the content of the forms, tools and mechanisms of participatory democracy, their analysis was carried out, which made it possible to formulate the author's definitions of these concepts. The need to make changes to the current legislation in the field of local self-government regarding the improvement of the conceptual and categorical apparatus of participatory democracy, and in their absence, the use of the concept called "participatory democracy practices" in order to avoid terminological confusion, was identified.

The conclusions made relate to the generalization of the opinions of scientists regarding local participatory democracy, which is mainly considered through the system of interaction between members of the territorial community and local self-government bodies, which exists simultaneously with other types of democracy, and is also the closest to direct democracy. Forms of local participatory democracy should be reproduced in direct legal prescriptions that regulate the activities of the territorial community and need improvement. Further development of the concept of participatory democracy at the local level in Ukraine is associated with significant changes in democratic institutions towards transparency, openness and respect for public opinion.

Keywords: participation, participatory democracy, local self-government, territorial community, public authorities, public management, public management decisions

Теоретичні підходи до партисипативної демократії на місцевому рівні

Шумляєва Ірина, Лисиця Олександр*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Наявність проблем щодо термінологічної невизначеності місцевої партисипативної демократії, недостатнього використання її потенціалу органами місцевого самоврядування та низької активності громадян у місцевому управлінському житті внаслідок об'єктивних та суб'єктивних факторів актуалізує здійснення досліджень щодо аналізу теоретичних підходів до учасницької демократії на локальному рівні, які мають бути покладені в основу підвищення рівня демократизації публічного управління в Україні.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до сутності партисипативної демократії на місцевому рівні, а також визначення особливостей її форм, інструментів та механізмів.

Результатами дослідження є визначення основних концептуальних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до місця, ролі, значення та сутності партисипативної демократії на місцевому рівні, що дозволило виділити її особливості та специфічні ознаки. Зважаючи на існуючі відмінні наукові підходи до змісту форм, інструментів і механізмів партисипативної демократії, здійснено їх аналіз, що дозволило сформулювати авторські визначення цих понять. Визначено потребу у внесенні змін до чинного законодавства у сфері місцевого самоврядування щодо вдосконалення понятійно-категоріального апарату учасницької демократії, а за їх відсутності використання поняття «практики партисипативної демократії» з метою уникнення термінологічної плутанини.

Зроблені **висновки** стосуються узагальнення думок науковців щодо місцевої партисипативної демократії, яка переважно розглядається через систему взаємодії між членами територіальної громади та органами місцевого самоврядування, що існує одночасно з іншими видами демократії, а також є найбільш наближеною до безпосередньої демократії. Форми місцевої партисипативної демократії повинні бути відтворені у прямих юридичних приписах, які регламентують діяльність територіальної громади і потребують вдосконалення. Подальший розвиток концепту партисипативної демократії на місцевому рівні в Україні пов'язаний із суттєвими змінами у демократичних інститутах у бік прозорості, відкритості та поваги до громадської думки.

Ключові слова: партисипація, партисипативна демократія, участь, місцеве самоврядування, територіальна громада, органи публічної влади, публічне управління, публічно-управлінські рішення

Стаття надійшла / Article arrived: 03.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

На сучасному етапі, зважаючи на європейський орієнтир розвитку України, важливою є подальша демократизація публічного управління, що передбачає розробку шляхів покращення взаємодії місцевих органів публічної влади та громадян. Підвищення стану залучення громадян на рівні місцевого самоврядування до прийняття публічно-управлінських рішень та вирішення нагальних питань місцевого значення відбивається на процесі розширення різних локальних форм та інструментів прямої демократії, а також розвитку місцевої партисипативної демократії, позитивно впливаючи на загальний ступінь демократизації держави.

У довоєнний час діяльність більшості органів місцевого самоврядування характеризувалася недостатнім рівнем залучення населення до участі в публічному управлінні, обмежуючись, як правило, тільки дотриманням нормативно закріплених формальностей, що продовжується і зараз, погіршившись у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну. Крім цього, проблемою залишається відчуженість органів місцевого самоврядування від членів територіальних громад, а також відсутність зацікавленості та ініціативності у запровадженні нових форм та інструментів партисипативної демократії. У свою чергу, з боку громадян також спостерігається незначна активність в реалізації партисипативної демократії на місцевому рівні, зважаючи на відсутність у громадян самоідентифікації із територіальною громадою, що обумовлено низкою чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру. Зважаючи на це, актуальним є здійснення досліджень, які стосуються сутнісної характеристики учасницької демократії та визначення її місця в системі місцевої демократії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Питанням становлення і розвитку партисипативної демократії присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Так, Д. Дьюї сформулював засадничі положення, які стосувалися розвитку теорії демократії у контексті влади більшості над меншістю, а також механізмів й інструментів участі громадян у демократичному процесі (Dewey, 1948). Його ідея щодо змін у класичній демократії була також підтримана у праці К. Пейтмена, в якій наголошено на важливості побудови «суспільства участі» (Pateman, 1970). Сутність, ознаки та форми сучасної демократії стали предметом дослідження М. Паренті (Parenti, 2010) та інших зарубіжних науковців (Froomkin, Shapiro, & Dahl, 2024; Ціммерман, 2005).

Різні підходи до учасницької демократії у вітчизняному науковому просторі відображені у низці праць, серед яких слід виділити тих авторів, які підтримують позицію щодо наближення або віднесення партисипативної демократії до прямої: О. Батанов, В. Кравченко, Х. Приходько (2014); Я. Бень (2023); А. Ганжук (2022); Я. Журавель та В. Кравченко (2019); І. Корж (2022) та Л. Бірюк (Корж, & Бірюк, 2022); Д. Неофіта (2023a); Л. Нікітенко та О. Грабар (2021). У роботі В. Стрільчука відстоюється протилежна позиція, згідно якої з урахуванням історичних умов виникнення теорії демократії участі заперечується можливість співвідношення чи отождолення прямої та партисипативної демократії (Стрільчук, 2022).

До важливих для даної проблематики праць, зокрема щодо становлення та розвитку партисипативної демократії, треба віднести наукові розробки Л. Нікітенко. На особливу увагу заслуговують висвітлені авторкою результати досліджень, що стосуються генези ідей партисипативної демократії (Нікітенко, 2022a) та її сутнісної характеристики як соціально-правового феномену (Нікітенко, 2022b), специфіки форм демократії участі на місцевому рівні (Нікітенко, & Бородата, 2021), а також аналізу зарубіжного досвіду (Нікітенко, & Гуцалюк, 2021). Низка наукових праць Д. Неофіти присвячена визначенню змісту сучасного поняття «партисипативна демократія», її перевагам і недолікам, а також нормативно-правовому, зокрема конституційному, забезпеченню її реалізації (Неофіта, 2023a; Неофіта, 2023b; Неофіта, 2024).

Аналіз основних понять, які характеризують реалізацію партисипативної участі на місцевому рівні через форми та інструменти учасницької демократії, здійснено у статтях М. Ставнійчук (Ставнійчук, 2016) та О. Роговенка (Роговенко, 2022). У дисертаційному дослідженні Ю. Лукашевського, що присвячене інструментам участі громадян у місцевому самоврядуванні, досліджується система методів, процедур і засобів, які використовуються під час взаємодії громадян з органами місцевого управління, зокрема у місті Львові (Лукашевський, 2024). У роботі О. Чернеженко досить широко розглядаються інструменти партисипативної демократії та особливості їх використання в Україні та в інших державах (Chernozhenko, 2018).

Не применшуючи значення названих наукових праць, слід відзначити, що в умовах європейської інтеграції та демократизації публічного управління в Україні важливим

є проведення подальших ґрунтовних досліджень щодо теоретичних засад місцевої партисипативної демократії, а також визначення форм та інструментів учасницької демократії на місцевому рівні.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів щодо сутності партисипативної демократії на місцевому рівні, а також визначення особливостей її форм, інструментів та механізмів.

Результати дослідження.

Сучасні підходи до визначення сутності партисипативної демократії обумовлені розвитком наукової думки щодо демократичної участі громадян у вирішенні важливих для них питань. Поступовий перехід від розуміння сутності демократії як державного феномену до поділу державного й громадського секторів, а також до нормативного підходу, який передбачає безпосереднє включення громадян до демократичних процесів, змінив існуючі погляди науковців щодо усіх її різновидів, зокрема партисипативної демократії.

Залежно від ступеня використання інституту народовладдя в тій чи іншій країні, демократія розглядається у контексті влади більшості над меншістю, оскільки еволюціонування держав свідчить про те, що демократичний режим за участі всього народу фактично ніколи не був справжньою реальністю. Як відзначає М. Паренті, сучасна демократія є формально-юридичною згодою пасивної нетворчої більшості щодо фактичного правління активної творчої меншості, яка володіє різними видами ресурсів (фінансово-економічними, організаційними, технічними, інформаційними тощо) (Parenti, 2010).

Поняття партисипативної демократії включає терміни «демократія» та «партисипація». Термін «демократія» походить від грецького виразу *δημοκρατία/dēmokratía* (δημος/dēmos: народ, κράτος/kratos: правління) (Froomkin, Shapiro, & Dahl, 2024). Поняття «партисипація» пов'язане із латинським терміном, який походить від слів «pars, partīs» (частина, участь) і «capere» (брати участь). Його перекладають як факт того, що ви берете участь у чомусь або акт участі в події чи діяльності. Синонімами партисипативної (партисипаторної/партиципаторної) демократії вважаються терміни: «демократія участі», «демократія співучасті», «учасницька демократія».

Партисипація, як процес участі людей у прийнятті тих рішень, що впливають на їх життя у важливих для них соціальній, культурно-гуманітарній, економічній, екологічній та інших сферах, є простим і

складним явищем водночас. Простим, адже безпосередньо пов'язане з демократією, тому власне є основним інструментом побудови демократії. Партисипативна демократія та її прояви нині пов'язані з існуванням у її змісті різних елементів, які відображені зовнішньо у певних формах, а також із індивідуальними та колективними особливостями участі громадян у прийнятті публічних рішень.

Концепція партисипативної демократії займала і нині займає значне місце в теоретичних розробках, є предметом дослідження багатьох праць, а відповідний концепт розглядається як участь громадян у процесі здійснення публічно-владних функцій в активній та пасивній формах. Однак це поняття, в тому числі, включає також формати діяльності, що передбачають кооперацію з виборними органами влади та їх посадовими особами (Ціммерман, 2005, с. 265).

Значним досягненням наукової думки для розвитку партисипативної демократії стали дослідження Д. Дьюї, який сформулював базові постулати, що отримали розвиток у процесі розробки прогресивних підходів й теорій демократії. Виходячи з того, що демократія є не лише домінуванням позиції більшості, але й має власні механізми досягнення влади більшістю, велике значення мають громадські обговорення, дебати та дискусії, в ході яких «домовляються» між собою різні соціальні спільноти. Демократія не відноситься до усталених понять, тому що формується під впливом потреб, проблем та умов життя, «винаходить» кожним поколінням заново, виходячи з конкретних умов і потреб часу, водночас маючи певні родові риси (Dewey, 1948). Як відзначає О. Ганжук, «поява демократії участі характеризує початок існування нової сучасної форми демократії, яка б у більшій мірі задовольняла інтереси суспільства, та гармонійно доповнювала пряму та представницьку демократію, не зливаючись з ними» (Ганжук, 2022, с. 62).

У частині постійних змін у класичній демократії схожу думку висловлювали й інші зарубіжні науковці, відзначаючи, що демократія участі незважаючи на час, зберігається, розвивається і підтримується. Водночас, на думку К. Пейтмен, індивідів та їхні інститути не слід розглядати ізольовано одне від одного. Для існування демократичного устрою необхідно, щоб було створено «суспільство участі», в якому всі політичні системи мають бути демократизованими, а «соціалізація через участь може відбуватися в усіх сферах» (Pateman, 1970).

У вітчизняній науці та практиці публічного управління поняття учасницької демократії використовують у значенні спільної участі,

проте відображаються різні його аспекти. Погодимось із Л. Нікітенко, що існуюча неоднозначність у думках не поширюється на цінності демократії та демократичну систему в цілому, а проявляється у зв'язку із негативним ставленням до неадекватності існуючих норм і принципів демократії, їхньої невідповідності очікуванням та вимогам громадян (Нікітенко, 2022b, с. 18).

Слід відзначити існування думки про те, що демократія участі є типом демократії, яка власне сама може розглядатися як форма правління, включаючи два основні підтипи: пряму та представницьку демократію. У першому випадку громадяни мають право на безпосередню участь в обговоренні та прийнятті рішень, в другому вони обирають для цього відповідних представників, що є більш поширеним. У цьому контексті участь громадян розглядається як залучення громадськості до участі у вирішенні публічних питань, які стосуються та впливають на їх життя, а також врахування результатів такої участі. За такого підходу виправдане і затребуване сьогодні втілення в життя положень теорії партисипативної демократії, передбачає можливість кожної особи впливати на політичні процеси в державі, перевага чого полягає у залученні більшої частини населення до управління справами держави та реалізації її інтересів (Нікітенко, 2022a, с. 347).

Більшість вчених в основу партисипативної демократії вкладають систему взаємодії між громадянами та обраними ними представниками, що існує одночасно із представницькою й іншими різновидами прямої демократії, але є найближчою до прямої демократії, зважаючи на безпосередню участь громадян в ухваленні публічно-владних рішень (Батанов, Кравченко, & Приходько, 2014, с. 24; Бень, 2023, с. 145; Ганжук, 2022, с. 64; Журавель, & Кравченко, 2019, с. 63; Корж, 2022, с. 36; Корж, & Бірюк, 2022, с. 43; Неофіта, 2023a, с. 17).

Так, Д. Неофіта під партисипативною демократією розуміє «вид демократії, яким передбачено безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні громадою (або громадян – в управлінні державою), тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю їх реалізації» (Неофіта, 2023a, с. 17). Він відзначає, що демократія участі спрямована на забезпечення громадян додатковими можливостями для участі у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя, тому її можна використовувати як доповнення до представницької демократії, за умови «культурного зрушення в наших демократичних інститутах у бік прозорості, відкритості та

поваги до значущості громадської думки» (Неофіта, 2024, с. 71).

Необхідно також звернути увагу на думку про віднесення партисипативної демократії до прямої форми (у якості вищої), що «вкладає в себе більш широкий зміст, оскільки передбачає не лише пряме вирішення певних питань, а й вплив на сам процес прийняття значущих для громади рішень» (Нікітенко, & Грабар, 2021, с. 129). За такого підходу основною ознакою партисипативної демократії є те, що участь особи в суспільних процесах є безпосередньою, коли член громади бере участь в управлінні громадою не через іншу уповноважену особу чи орган.

Крім цього, існує думка щодо розмежування партисипативної та безпосередньої демократії, оскільки її інструменти не передбачають передачу громадянам повноважень, які делеговані виборним особам. За такого підходу представники влади беруть на себе зобов'язання вироблення рішень відповідно до думок та побажань громадян, зазвичай зберігаючи за собою позицію арбітра у прийнятті рішень, навіть залучаючи їх до вирішення питань місцевого значення, крім тих випадків, коли прийняття того чи іншого рішення виноситься на референдум.

Зважаючи на історичні передумови виникнення теорії демократії участі, а також на різне функціональне призначення порівняно з прямою демократією, на думку В. Стрільчука, неправильним є їх співвідношення чи отождошення, як і не існує чіткого розмежування різних теорій демократії та віднесення форм безпосереднього здійснення народовладдя тільки до однієї з моделей демократії. За певного перетинання партисипативна демократія є логічним історично обумовленим доповненням прямої демократії, якісно збагачуючи її (Стрільчук, 2022, с. 265, 267). Для її ефективної реалізації важливими факторами є висока політична культура населення та розвинене громадянське суспільство, своєчасно оновлена нормативно-правова база згідно норм міжнародного права, динамічна економічна система, врахування глобалізаційних аспектів і посилення ролі процесів інтеграції в соціальних і політичних сферах (Нікітенко, & Гуцалюк, 2021, с. 20).

На нашу думку, серед специфічних ознак партисипативної демократії на місцевому рівні слід назвати досягнення згоди та забезпечення взаємодії між суб'єктами місцевого самоврядування. До інших особливостей місцевої партисипативної демократії доцільно віднести: регулювання не тільки нормативно-правовими актами на законодавчому та підзаконному

рівні, але й статутному; застосування з метою впливу громадян на вирішення питань місцевого значення, забезпечення додаткових можливостей для громадян брати участь у прийнятті рішень місцевого значення, які впливають на їх життя; обмеження функціями територіальної громади, визначеними Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»; широкою участю членів територіальної громади в місцевому управлінському житті через їх залучення органами місцевого самоврядування, що обумовлено і залежить від прозорості та відкритості таких органів; постійна взаємодія органів місцевої публічної влади із громадянами та готовність ділитися не тільки інформацією, але й владою; використання конкретної форми чи інструменту обумовлено напрямом, метою і доцільністю її обрання для досягнення найкращого результату і покращення життя мешканців (партисипативне бюджетування, обговорення місцевих нормативних актів тощо).

Інституціоналізація партисипативної демократії на місцевому рівні пов'язана із широкою видовою різноманітністю її форм, деякі з яких в Україні закріплені на законодавчому рівні, а деякі використовуються на практиці як напрацьовані або запроваджені на основі позитивного зарубіжного досвіду в територіальних громадах. Слід відзначити існування різних наукових підходів до сутності форм, інструментів і механізмів партисипативної демократії. Так, на думку М. Ставнійчук, партисипативна демократія є реальним інструментом для реалізації гарантованих Основним законом України прав громадян, різні форми якого (від місцевих виборів до загальних зборів громадян за місцем їх проживання, місцевих ініціатив, громадських слухань та органів самоорганізації населення) забезпечують волевиявлення громадян з метою здійснення суспільних функцій, які мають юридично значущі наслідки (Ставнійчук, 2016, с. 35). На думку О. Роговенка, під формами партисипативної демократії слід розуміти «способи, методи волевиявлення громадян із метою здійснення суспільних функцій, які мають правові наслідки». За такого підходу форми партисипативної демократії можна поділити на безпосередні та опосередковані, що відрізняються результатом правотворчості. До перших пропонується відносити місцеві референдуми, місцеві вибори, органи самоорганізації населення, до других: загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, звернення громадян (електронні петиції тощо), інші форми (Роговенко, 2022, с. 22-24). Відносячи місцеві вибори до форм

партисипативної демократії, О. Нікітенко та К. Бородата вважають, що їх можна віднести до механізмів представницької демократії (Нікітенко, & Бородата, 2021, с. 166-167), а Д. Неофіта, спираючись на норми Конституції України, референдуми відносить до методів громадської активності (Неофіта, 2023b, с. 643).

Виходячи з відсутності єдиного бачення форм місцевої партисипативної демократії, зупинимося на змістовній характеристиці цього поняття з метою виділення відповідних особливостей участі членів територіальної громади у процесі прийняття управлінських рішень на місцевому рівні. Для того, щоб відмежувати форми від інших понять щодо учасницької демократії, треба здійснити, насамперед, їх етимологічний та лексичний аналіз.

Походження слова «форма» не має достовірної етимології, тому його появу в українській мові пов'язують з латинським «forma» (вид, образ, вигляд, подoba) чи «ferio» (бити, колоти), з грецькою «μάρφή» (зразок, модель), німецьким «form» чи французьким «forme», означаючи спочатку зовнішній вигляд й обрис, надалі поступово розширюючись до способу існування та вираження змісту, прояву будь-якої дії, а також структури, системи, організації чого-небудь, встановленого зразка або шаблону, а також у переносному значенні як формальності та видимості чого-небудь, устрої та пристрої. Пізніше як запозичене слово із західноєвропейських мов стало використовуватися похідне слово «формальний». Нині цей термін розглядається у такому значенні: спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз або зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю та змістом; обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; устрій, структура чого-небудь, система організації; пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; структура, спосіб побудови думки; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі, встановлений зразок чого-небудь; інші значення стосовно одягу, біологічних організмів, стану людини тощо (Великий тлумачний словник, 2005, с. 1543).

У контексті даного дослідження форма партисипативної демократії поєднується зі словами «участь», «співучасть», «залучення», «взаємодія» та ін. Також у науці публічного управління форми участі громадян в місцевому самоврядуванні можна ототожнити із поняттям

«форма діяльності», що відповідає приписам Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», який по суті до них відносить: загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання.

На нашу думку, під формою партисипативної демократії на місцевому рівні слід розуміти зовнішнє вираження волевиявлення членів територіальної громади з метою впливу на прийняття публічно-управлінських рішень місцевого значення, у межах чинного законодавства, з метою вирішення питань місцевого значення за відсутності їх прямої відповідальності за прийняті рішення. Саме вплив членів територіальної громади на рішення, а не їх безпосереднє прийняття відрізняє цей вид демократії від класичних: прямої чи представницької.

На відміну від поняття «форма» термін «інструмент» (від лат. instrumentum – «знаряддя», пов'язане з дієсловом instruo «споруджую, озброюю, будую») у широкому сенсі означає засіб для впливу на об'єкт, досягнення певної мети або те, що слугує засобом у якійсь дії чи справі, а інструментарій – сукупність інструментів для застосування у певній галузі (Великий тлумачний словник, 2005, с. 499).

На думку Ю. Лукашевського, інструменти участі громадян у місцевому самоврядуванні є «системою організованих методів, процедур та засобів, розроблених з метою забезпечення активної та ефективної взаємодії громадян з органами місцевого управління», до якої він відносить не тільки інструменти, але й форми участі громадян у місцевому самоврядуванні (Лукашевський, 2024, с. 41). Так само широко розглядає інструменти партисипативної демократії О. Чернеженко, відносячи до них місцевий референдум, відкликання, громадські слухання, місцеві ініціативи, міські збори (Chernezhenko, 2018, с. 207), а також запит на публічну інформацію, звернення (запити) громадян, прийом громадян, електронні петиції, громадська експертиза, загальні збори населення за місцем проживання, органи самоорганізації членів територіальної громади, громадські слухання, бюджет участі, що включені до документу, що відображає окрему думку Спеціального радника уряду України про децентралізацію у частині визначення інструментів демократії участі з урахуванням європейських стандартів і практики (Participatory democracy tools, 2017).

Натомість офіційна позиція Ради Європи щодо громадянської участі була викладена у «Керівних принципах громадянської участі в прийнятті політичних рішень», підготовлених

Європейським комітетом з питань демократії та врядування, що були прийняті 27 вересня 2017 р. У цьому документі відзначаються типи участі (інформація, консультування, діалог та активна участь) та відповідні інструменти, які використовуються під час їх реалізації. Наприклад, під час консультування можуть бути використані такі інструменти та методи, як: зустрічі, громадські слухання, фокус-групи, вивчення громадської думки, опитувальники та цифрові інструменти. Для підвищення обізнаності можуть бути більш зручними довідники, брошури й інші інструменти (офлайн і онлайн), підтримка навчальних заходів для членів громадянського суспільства та публічних службовців (Guidelines for civil participation, 2017).

Слід зупинитися ще на одній позиції тих науковців, які місцеві референдуми, громадські ініціативи, загальні збори громадян, громадські слухання, органи самоорганізації населення, громадську експертизу та публічні консультації відносять до механізмів партисипативної демократії, виходячи з того, що вони є виключно механізмами громадянської активності, які передбачають реагування влади у визначений спосіб, до них пропонують відносити також й загальні збори громадян, громадські слухання, органи самоорганізації населення, громадську експертизу, публічні консультації (Неофіта, 2023а, с. 17). Водночас термін «механізм» визначається у переносному значенні у якості внутрішньої будови чи системи чого-небудь (Великий тлумачний словник, 2005, с. 665). З погляду публічного управління механізм розглядається як складна структурована система, призначена для впливу суб'єкта публічного управління на об'єкт публічного управління та практичної реалізації функцій публічного управління за допомогою методів, важелів й інструментів завдяки відповідному правовому, організаційному, фінансово-економічному та інформаційному забезпеченню. У контексті даної проблематики механізми учасницької демократії на місцевому рівні можуть розкриватися через взаємодію територіальної громади з органами публічної влади. Відповідно, за своїми сутнісними характеристиками, механізм партисипативної демократії слід розглядати як систему, у межах якої існує певна послідовність здійснення дій, спрямованих на досягнення результативного впливу, пов'язаного зі здійсненням передбаченого законом права громадян на місцеве самоврядування. Конкретні механізми співучасті територіальної громади у прийнятті рішень місцевого значення включають відповідні форми, методи та процедури локальної

управлінської діяльності. Як сукупність засобів досягнення поставлених цілей, вони є похідними від певного виду регулювання – організаційного, правового, фінансового тощо.

Існування різних поглядів на інструменти партисипативної демократії з боку науковців і практиків, обумовлено відсутністю чітких формулювань стосовно демократичних інститутів у чинному законодавстві. Якщо місцевий референдум у ст. 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено як форму, то інші види участі громадян в місцевому самоврядуванні не отримали належного врегулювання. Це актуалізує внесення змін до чинного законодавства, які стосуються закріплення форм та відповідних інструментів, якими можуть користуватися суб'єкти місцевого самоврядування під час забезпечення реалізації права громадян на місцеве самоврядування. Зрозуміло, що неможливо на законодавчому рівні закріпити усі інструменти участі громадян у прийнятті рішень місцевого значення, проте їх відмежування є можливим, якщо форми участі громадян в місцевому самоврядуванні закріпити на рівні закону через відповідні визначення.

На нашу думку, інструменти партисипативної участі громадян на місцевому рівні слід розглядати як засоби та способи спільної діяльності членів територіальної громади та місцевих органів публічної влади, їх посадових осіб, пов'язані із забезпеченням реалізації форм учасницької демократії щодо вирішення питань місцевого значення, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть стимулювати діяльність населення відповідної територіальної громади у напрямі її активізації та приймати спільні публічно-управлінські рішення локального значення. Класичним інструментом партисипативної демократії є партисипативний бюджет. Крім цього, до інструментів демократії співучасті можна віднести: фонди територіальної громади, громадські ради, співпрацю з неурядовими організаціями, зустрічі з виборцями, онлайн-інструменти (інтерактивні домашні сторінки органів місцевого самоврядування, консультаційні платформи тощо), інформування жителів та роботу з отриманою від них інформацією, локальну нормотворчість тощо.

Сучасні публічні учасницькі технології та інструменти пов'язані з появою нових форм участі громадян у місцевому управлінському житті й відповідних можливостей. Вбачається, що таке різноманіття викликає потребу у використанні поняття «практики партисипативної демократії», що є характерним для країн ЄС, в яких цей вид демократії поступово видозмінюється та

розвивається у відповідь на недосконалу систему представництва й недостатню реалізованість прямої демократії на місцевому рівні. Практики учасницької демократії пов'язані з типами і формами участі, а також рівнями їх використання залежно від ступеня залучення громадян до участі у прийнятті публічних рішень місцевого значення. Широке змістовне наповнення цього терміну дозволить до часу унормування понятійно-категоріального апарату учасницької демократії у нормативному полі України уникнути термінологічної плутанини.

Висновки.

Концепція місцевої партисипативної демократії займає вагомe місце у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, більшість з яких розглядає її в аспекті системної взаємодії між членами територіальної громади та обраними ними представниками, що існує одночасно з іншими різновидами демократії, але більш наближеною є до прямої, зважаючи на безпосередню участь громадян в ухваленні рішень, які стосуються місцевого управлінського життя. Така демократія має місце тоді, коли громадяни мають можливість впливати на вироблення місцевої політики та прийняття публічних рішень, які стосуються їх життя, поряд із використанням представницької демократії, в якій вони покладаються на обраних представників, які повністю приймають рішення від їх імені.

Успішність місцевої партисипативної демократії залежить від обраних громадянами представників, які втілюють прийняті рішення в життя, тому вони повинні постійно взаємодіяти зі своїми громадянами і бути готовими ділитися з ними інформацією та владою на місцевому рівні. На відміну від представницької демократії місцева партисипативна демократія стосується забезпечення громадянам додаткових можливостей щодо участі у процесі прийняття рішень, які впливають на їхнє життя. З цієї точки зору її можна розглядати як доповнення до представницької демократії. Значення партисипативної демократії підвищується у разі розуміння громадянами її сутності та можливості бути почутими органами місцевого самоврядування, а також впливати на публічні рішення, що стосуються їхнього повсякденного життя.

Форми та інструменти місцевої партисипативної демократії надають можливість громадянам під час колективного пошуку оптимального вирішення локальної проблеми врахувати різні точки зору, прийняти узгоджене рішення. Така колективна самоврядна діяльність повинна базуватися на прямих

юридичних приписах, які регламентують діяльність територіальної громади, що нині потребують зміни та доповнення з метою кращого врегулювання системи самоврядної діяльності територіальної громади та подальшої демократизації публічного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Батанов, О. В., Кравченко, В. В., & Приходько, Х. В. (2014). Партисипативна демократія в системі місцевого самоврядування: проблеми законодавчого регулювання. *Аспекти публічного управління*, 2(9-10), 12-28. <https://doi.org/10.15421/151463>
- Бень, Я. В. (2023). Методологія дослідження механізмів реалізації демократії участі в умовах воєнного стану в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 3(21), 143-153. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-143-153](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-143-153)
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Ганжук, О. А. (2022). Теоретико-правові та компаративні аспекти концепту демократії участі як однієї з політико-правових засад муніципальної влади. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 33, 60-69.
- Журавель, Я., & Кравченко, В. (2019). Розвиток партисипативної демократії – важливий фактор вдосконалення управління в об'єднаних територіальних громадах. *Аспекти публічного управління*, 7(3), 59-65. <https://doi.org/10.15421/151917>
- Корж, І. Ф. (2022). Європейські принципи партисипативної демократії та їх впровадження в Україні. *Інформація і право*, 1(40), 35-45. doi: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340)
- Корж, І., & Бірюк, Л. (2022). Доступ до правової інформації в Україні в контексті європейських принципів партисипативної демократії. *Право України*, 9, 43-60. doi: [10.33498/lopu-2022-09-043](https://doi.org/10.33498/lopu-2022-09-043)
- Лукашевський, Ю. О. (2024). *Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова)*. (Дисертація доктора філософії). Національний університет «Львівська політехніка», Львів.
- Неофіта, Д. (2024). Теоретико-правовий дискурс поняття «партисипативна демократія». *Молодий вчений*, 3(127), 67-72. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-10>
- Неофіта, Д. Б. (2023а). Переваги та недоліки партисипативної демократії. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів. Матеріали науково-практичної конференції*. Одеса : Молодий вчений.
- Неофіта, Д. Б. (2023b). Нормативно-правове забезпечення елементів партисипативної демократії: конституційно-правовий аспект. *Актуальні питання у сучасній науці*, 11(17), 640-652. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-640-652](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-640-652)
- Нікітенко, Л. О. (2022a). Еволюція ідеї партисипативної демократії. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 6, 346-350. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>
- Нікітенко, Л. О. (2022b). Сутнісні характеристики партисипативної демократії як соціально-правового феномену. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 3, 15-18. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.3>
- Нікітенко, Л. О., & Бородата, К. В. (2021). Особливості основних форм партисипативної демократії на місцевому рівні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*, 29, 166-170. <https://doi.org/10.32837/npuola.v28i29.730>
- Нікітенко, Л. О., & Грабар, О. С. (2021). Партисипативна та представницька демократія у місцевому самоврядуванні: питання співвідношення. *Нове українське право*, 6, 126-130. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.18>
- Нікітенко, Л. О., & Гуцалюк, В. Б. (2021). Демократія участі: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Правові новели*, 15, 17-22. <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.02>
- Роговенко, О. В. (2022). До питання формування партисипативної демократії в Україні. *Приватне та публічне право*, 4, 22-26. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.4.4>
- Ставнійчук, М. (2016). Демократія участі в Україні: актуальний конституційно-правовий аспект. *Юридичний вісник*, 2, 35-45.
- Стрільчук, В. А. (2022). «Пряма демократія» та «демократія участі»: особливості розуміння, співвідношення та застосування. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин.
- Ціммерман, Дж. Ф. (2005). Учасницька демократія : відродження популізму. О. Проценко (Ред.), *Демократія : антологія*. (с. 263-303). Київ: Смолоскип.
- Chernozhenko, O. (2018). Instruments of participatory democracy in Ukraine and countries of the European Union. *Jurnalul Juridic național: teorie și practică*, Septembrie, 207-210.
- Dewey, J. (1948). *Problems of men*. Retrieved from <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.12499/>
- Directorate General Democracy. Special Adviser to the Government of Ukraine on Decentralisation. (2017). *Participatory democracy tools: European standards and practices*. Retrieved from <https://rm.coe.int/coe-opinion-participatorydemocracy-sagud-lpo20171-/1680aef605>

- Froomkin, D., Shapiro, I., & Dahl, R.A. (2024) Democracy. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/democracy>
- Parenti, M. (2010). *Democracy for the few*. Ninth Edition. Retrieved from https://static1.squarespace.com/static/5e0185311e0373308494e5b6/t/5e0828ef1b797629a17e743e/1577593079187/parenti_democracy_for_the_few.pdf
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/cad4/7ce656b78f75160638414e33a81db4178665.pdf>
- The Committee of Ministers (2017). *Guidelines for civil participation in political decision making*. Retrieved from <https://rm.coe.int/guidelines-for-civil-participation-in-political-decision-making-en/16807626cf>

REFERENCES

- Batanov, O. V., Kravchenko, V. V., & Prykhodko, K. V. (2014). Participatory democracy in the system of local self-government: problems of legislative regulation. *Public Administration Aspects*, 2(9-10), 12-28. <https://doi.org/10.15421/151463>
- Ben, Y. V. (2023). Research methodology for the study of mechanisms of implementation of participatory democracy under the military situation in Ukraine. *Expert: Paradigms of Legal Sciences and Public Administration*, 3(21), 143-153. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-143-153](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-143-153)
- Busel, V. T. (Ed.). (2005). *The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language*. Kiev; Irpin: VTF «Perun».
- Chernezhenko, O. (2018). Instruments of participatory democracy in Ukraine and countries of the European Union. *Jurnalul Juridic național: teorie și practică*, Septembrie, 207-210.
- Dewey, J. (1948). *Problems of men*. Retrieved from <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.12499/>
- Directorate General Democracy. Special Adviser to the Government of Ukraine on Decentralisation (2017). *Participatory democracy tools: European standards and practices*. Retrieved from <https://rm.coe.int/coe-opinion-participatorydemocracy-sagud-lpo20171-/1680aef605>
- Froomkin, D., Shapiro, I., & Dahl, R. A. (2024). Democracy. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/democracy>
- Ganzhuk, O. A. (2022). Theoretical-legal and comparative aspects of the concept of participation democracy as one of the political-legal grounds of municipal authority. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 33, 60-69.
- Korzh, I. F. (2022). European Principles of Participatory Democracy and Their Implementation in Ukraine. *Information and Law*, 1(40), 35-45.
- Korzh, I., & Biriuk, L. (2022). Access to legal information in Ukraine in the context of European principles of participatory democracy. *Law of Ukraine*, 9, 43-60. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340)
- Lukashevskiy, Y. O. (2024). *Empowering Citizen Participation in Local Governance: A Case Study of Lviv City*. (Dissertation of PhD). Lviv Polytechnic National University, Lviv.
- Neofita, D. (2023b). Normative and Legal Support of Elements of Participatory Democracy: Constitutional and Legal Aspect. *Topical Issues in Modern Science*, 11(17), 640-652. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-640-652](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-640-652)
- Neofita, D. (2023a). Advantages and disadvantages of participatory democracy. *Sustainable Development of the State and Law in the Context of Globalization Processes. Materials of the scientific and practical conference*. Odesa: Young Scientist Publishing House.
- Neofita, D. (2024). Theoretical and legal discourse of the concept of «participatory democracy». *Young Scientist*, 3(127), 67-72. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-10>
- Nikitenko, L. (2022a). Evolution of the idea of participative democracy. *Analytical and Comparative Law*, 6, 346-350. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>
- Nikitenko, L. (2022b). Essential characteristics of participatory democracy as a socio-legal phenomenon. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 3, 15-18. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.3>
- Nikitenko, L. O., & Borodata, K. V. (2021). Features of the main forms of participatory democracy at the local level. *Scientific Proceedings of the National University «Odessa Law Academy»*, 28(29), 166-170. <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.730>
- Nikitenko, L. O., & Gutsaluk, V. B. (2021). Participatory democracy: foreign and domestic experience. *Legal novelties*. 15, 17-22. <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.02>
- Nikitenko, L., & Hrabar, O. (2021). Participatory and representative democracy in local government: the issue of correlation. *New Ukrainian Law*, 6, 126-130. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.18>
- Parenti, M. (2010). *Democracy for the few*. Ninth Edition. Retrieved from https://static1.squarespace.com/static/5e0185311e0373308494e5b6/t/5e0828ef1b797629a17e743e/1577593079187/parenti_democracy_for_the_few.pdf
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/cad4/7ce656b78f75160638414e33a81db4178665.pdf>

- Rogovenko, O. V. (2022). On the question of the formation of participative democracy in Ukraine. *Privat and Public Law*, 4, 22-26. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.4.4>
- Stavniychuk, M. (2016). Participatory Democracy in Ukraine: Actual Constitutional and Legal Aspect. *Legal Bulletin*, 2, 35-45.
- Strilchuk, V. (2022) «Direct Democracy» and «Participatory Democracy»: Features of Understanding, Correlation and Application. *Decentralization of Public Power in Ukraine: Achievements, Problems and Prospects. Materials of international scientific and practical conference*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv; Kiev; Szczecin.
- The Committee of Ministers (2017). *Guidelines for civil participation in political decision making*. Retrieved from <https://rm.coe.int/guidelines-for-civil-participation-in-political-decision-making-en/16807626cf>
- Zhuravel, Y., & Kravchenko, V. (2019). The development of participatory democracy is an important factor in improving governance in the united territorial communities. *Public Administration Aspects*, 7(3), 59-65. <https://doi.org/10.15421/151917>
- Zimmerman, J. F. (2005). Participatory democracy: the revival of populism. In O. Protsenko (Ed.), *Democracy: anthology* (pp. 263-303). Lviv; Kyiv: Smoloskyp.